

ЧУРУКТА: Рейхстагтын кырынга М. Егоровтун бол-
гаш М. Кантарианын асканы Тилелгенни тугу.
СЭТА-нын фотохрониказы.

ТИЛЭЭН ЧОННУН ӨӨРҮШКҮЗҮ

Дөрт чыл ургулчулун дошкун дайын, фашисттик эжелекчилерге уду совет улустун тилеп үнгөн мдыкты дайынны доозулганы ол хуну кийи болганы-ла яны-бүрү утмаан. Фронтчулар — Совет Армиянын хей миллион дайынчыларынын арасында шаан халлап турган бистин бир чер-чурттуларыныс — Кыргыс Чам-зырын Прагага чотугуна, Донга Тарха Куралыя чартык ортулукка. Хомуш Чургуй-оол, Михаил Конгар болгаш еске-даа танкистер — Венгрияга болгаш Чехославкияга дайыннарга уду тургушкуну мунуку шутумуна атакже кир-рип тура, Тилелге дугайында өөрүнчү медэни диннаан. «УТКА 25 чыла» совхозтун тараажылары ынчан хову тур-лаанга турган. Оларны арын-шырайы куш-ажылы тилелгенни өөрүшкүндөн чырыткылап турган. Олар чакы тарыл-га планын май 9-та күсседи, 830 гек-тар тарааны чаштырган. Эрес-шалып ажал-ишчилер еске колхозтарга дуала-жыры-биле тракторларын чорууп тура, СЭКП Тыва обкомунун телеграмманын ал-ган. «Белик дужуту — Тилелгенни дуг-жун алырына чедикшикни бөлүр-чарны күздөй» дөн өөрүнчү сестерин тараажылар оортан номчаанар. Ычаар-га сурагыл дашчы О. Калан Кызылга, ал-дарыг малчынар Норбу биле Кыдат-оол

боттарынын аалдарына малын эртенги оларже үндүрүп тура, чогаалчы Сарыг-оол биле шүлүкчү Хөвөнмей Москвага сурга-чылап чорааш, ол улуг байырлады ут-каан. Ол дугайын Степан Сарыг-оол «Мос-квата» деп шутууге тодаргай, чараш чу-румалдык бижэе:

Аткан даң дег, үнгөн хун дег,
Алдын хере дээрде тулган —
Москвага байыр көр дег
Магаланчыг чүе кайда!
Сонгаларже көрүнерем:
Сонурганчыны, магаданчыны!
Ура, кийги, катки, чугаа
Угаан-хэни чырылып тур.
Хөгүт, омак өөрүшкүнү
Хөрек сынмас демде бөлүр
Өгүр чараш салют оттар,
Өгүркен дег, чаап туру.
Делегейде бүгү чонуну
Дэжиян шуту чыгылган:
Оммас өңүг чечек ышкан
Онгаар-дескар чалган тур.
Май 8-тин кежээнде Тилелгенни чет-тикейи манап, солуну тусай дуга-рын үндүр дээн бистер — редактор, корректор, очулдурукчулар, машиначы-лар болгаш типографияны өрүкчүлери, паракчылары дежурнылап турган бис. Ычаарда редакцияда амгы ышкан теле-тайн бар эвес, типографияда диноти

бар эвес: Москвадан келир медэни ра-дио дамчыштыр алап бээрже бижип алыр, солуну хол-биле өөрүр чүе болгай. Бис-тин ажылымыс черде сараалык болгаш солун барык-ла нургулайында элээн оза-лап турган. «Солун үнер хунерде элээн чемедежи, азар даңны атсы-даа бол, ажылдап-ла чордус оң» деп чогаалчы-нын бижээн ордунуларын сактып, отула-нын чылымча чотуга, өрүлгөнни төгү бергенни, шынап-ла, ычаарда чеме-леги берилээр чүе... А ол дүне бистин журналистерин сагыш-сеткили дыка өөрүшкүт, омак көдүрүшкүнүг ажыл-лап турган. Тилелгенни байырлааны улаас чарлаар деп медэни диннаан ал-ган бис...

Эртен алды шак четпээде-ле хоорай-нын кудумчуларына чон хайнык келген. Ырлаан-шоорлаан, гармонь тыткан кы-рган, чалылар Кочетов кудумчууну дугу танылап батканын көрүп чор мен. Киж-лерин амрааны арын-шырайында, кеткен хевинден иден.

— Тилелгенни байырлааны-биле, өң-нү! — динип, улус хол тутуп, байыр чедиржи, кара чажы төктүп келген ош-кажып, куспатажып, Советтер бажынчы-че шугуш агаалы. Оларны ынаар кым-да кийгиртпаан — Улуг хун-не болгай — улуг аас-кежени эш-өөрү-биле, чок киж-илери-биле, бүгү чон-биле үдөжиссэн сеткил-сагыш хайныгымыкты ынаар чайгаар-ла оларны аптар чытканы ол-дур ийи.

Кызыл хоорайны ажылы чончар Тилелгенни байырлаан улуг митингге шак ычаар чыгып келген.

Ровно аттыг гвардейи эскадрон баш-таан аттыг шеригер чыскаалыкшас, Советтер бажынчыны чамы-биле эртип тура, Кызылдын школалыры болгаш дары калгы чытааан, шериг намы чет-келек аныктар алаарга, хоорайны буу-рул кырганын чоргааранын көрүп тур-

ган. Гвардейилерин хөрөөнде Совет Эвилелини орденири болгаш медаль-ды алдынап, чынап турган.

— Өөрэн киж ирласкар боор деп бодаан киж мен, караа чажы бүдөй-нүп, боостаам ана дуй тырттынып, ыг-ла-саам көп туру — деп, таныбазым кы-рган чугаалап туган чүе. Оң хөрөөнде Куш-ажылы Кызыл тук ордени бар бо-лганын сакты-дыр мен. Ол-ла бола ыра-та — Германияга, Чехославкияга, Вен-грияга база Куралыя чартык ортулукка тулчүп тургаш, өөрүнчү медэ диннаан солдаттарын сажыныга база киргенни бо чылы чаз «Тундурбас чыдар» деп ном үндүрүп турган, фронтчуларын сактышынын дин билген мен.

— Тайбын дегерезин!
— Маадырлы Кызыл Шеригте, ура! — деп кийгилер коорайга дымган чангы-лап турган.

Фашисттик эжелекчилерин чылча шап-кан чонун шерин — Кызыл Шеригте өөрүп четтиргенин илереткен ынакшыл-ды сестери бүгү чуртка чыгылап, делегейни дешиналгы киж төрөдөт-кениге улуг байырлап апарган.

Тилелгенни байырлааны — деп ийи сөстү совет дус өң аки оолдар, кыста-рынны төккөн ханы-биле, дун-хун чок кы-зымак ажы-иш-биле чаалап алган. Ол ийи сөс — совет кижинин чүрөөндө өш-сөт от дег чырыткылап, төгүтүп арны-рында алдын үжүтүр-биле бижитинген.

Ала-чурттуу Улуг дайын делегейни төгүтүгө көстүп көрбөн аар-берге бо-лгаш хан төгүшкүнүт, дошкун дайын болган. Ол дайынга тайбынга ынакшылдыг куш биле ээргек шугутайлар актажып көрүшкен. Маадырлы совет улустун Тил-елген ычанган өң улуг, кезээде ут-тундурбас алдарык болгаш өөрүшкүнү кылы чечээ бооп, сеткилерге — ом-мас мөңгөи-биле бодар чоруп.

Юрий КИОНЕГЕШ,
чоталчы.

1945 ч. МАЙ 9

Хаяалы даң аткыже дээр
Караа безин шимейи,
Бугуду өөрүшкүнү
Бүзүрелди дымкан тур бис.

Уру аажок дөрт чылдарда
Ургучу-ле дүшкө кирер
Хууусу-даа, шагымыс-даа
Хуулузурп, ам-на келди.

Чүрөөнү да чип чораан
Чууа чок ажы-шүжүүсү
Туруп келген синген, үнүш
Дугай шыкан ышкан болду.

Херелди хун соксавай,
Кезээде-ле үнүп тураи!
Ала-чурттуу, тилелгенни
Алдарынын хуну болуи!
Н. РЫЛЕНКОВ.

МӨНГЕ МААДЫРЛЫГ ЧОРУК Холум дыңзыг, соруум быжыг

Х. ЧУРГУЙ-ООЛ,
Совет Эвилелинин Маадыры

Бистин Чепсектиг Күштеривис Волганын эринден Элбага чедир аалдарыг дайынчы орукут эртекш, чээрби чыл мунуна, 1945 чылдын май 9-та, фашисттик Германияны шуту дүжүп беришкенине албадан. Ол улуг тилелгенни бистин чер бөмбүрээни салуттарын даажы-биле болгаш бүгү нини өөрүшкү-биле утмаан.

Гитлерлиг Германияга уду Совет Эвилелини Ала-чурттуу Улуг дай-ныннын чылдары төгүгө ычыл-лаан турум-на, алдарыг Коммуни-сттик партиянын башталгы-биле совет улустун болгаш оң Чепсектиг Күштерини канчаар-лаа аажок маадырлыг чоруу улам-на тодазы-биле илереп турар. Совет Чепсектиг Күштер бистин Төрөн чуртувустун алдары, хосталганы болгаш хамаа-рышпас чоруу дээн, фашисттик эже-лекчилерге кулаангырган улустар-нын хосталганы болгаш хамаарыш-пас чоруу дээн демиселге эрес-маа-дырлыг чоруун көргүскөн.

Гитлерлиг Германия дайынны эгезинде совет-герман фронтуге 5,5 миллион солдаттарын болгаш офи-церлерин, 3500 танкыларын, 5000 самолёттарын, 50 муң үгөр-бодар-ны болгаш минометтерин кийрген.

Фашисттик стратегиянын кол бо-лалы болза чаным дег дүргөн да-йын-биле бир чартык азы ийи ай дүргүзүндэ бистин Чепсектиг Күш-теривис чылча шап, совет куру-нени тазтааш, бистин чуртувуска полициктини болгаш капиталис-терин эрге-чаргылаш катат тур-гулар, совет кижилерин кулар кылп алыр болуп турган.

Ынчалза-даа совет улус болгаш оң Чепсектиг Күштери күштүг дайын-биле севиржип алышканын чалданмаан. Советтик Төрөн чуртка кызыгаар чок беринген чо-рукка Коммунисттик партиянын киж-житкени бистин дайынчыларымыс Ленинград болгаш Севастополь ча-нына, Одесса болгаш Сталинград чанынга чыккелер чүе чок эрес-маадырлыг чоруун көргүскөннөр.

Күштүг болгаш журжугалыг дайынга уду камгаладым кадыг-дошкун тулчуушкунулар-биле оң шавар халлаашканын Совет Армия доктааткан. 1941—1942 чылдар-нын кыжынында дайынга уду ша-вар халлаашкычче тилелген. Тих-винин болгаш Лонда-Ростовтун ча-нынга, Москва кыдымына баштыг шеригеривис дайынга аар ашты-рышканын таварыштырган. Ынчангаш немец-фашисттик армия-нын тилелтирбенин дугайында тоол худ-ийба кылдыр халы бер-ген. Германия аар дайынны чору-дар ужулга таварышкан, ол дээр оон стратегтиг улуг аштырымыкы-ны болган.

Совет Армия баштайгы чедикши-книрин чедип ала-даа, Совет Эви-лелини байдалы аар-берге болуп артышпаан турган. Москвадан дайынны 120 километр ыракта оон холуга стратегтиг чугула ра-йоннар артышпаан. Ленинград бүе-дөшкенине турган. Ираккы Чөөт чүк болгаш мунуку чүк кызыгаар-ларын камгаладынга улуг күштө-рин анаа тургузар ужулга база та-варыш туртувус. Фашисттик Герма-ния Европанын эжелеттирген чур-тарын үштөп дээрбеден алгаш, бо-дунун шерин дийг күш-биле бол-гаш дайынчы техника-биле албек хандырып турган. АКШ болгаш Англия ийи дугаар фронтуну ажы-дарын саалдаткан ужурунда, Совет Эвилелинне дайыннын аар-бергеи омажып турган.

Коммунисттик партиянын, совет улустун маадырлыг куженишкенин

2-гИ АРМИЯ

1965 ч. май 9.

ниң ачыында совет шериглерин боо-чепсек-биле болгаш дайынчы техника-биле үзүктөл чок хандырар байдал чуртка дүргөн эде тургус-туган. Совет шериглерин дайын-чылары калыг-дошкун тулчуушкун-нага канылап быжыккан болгаш командадала состав дайын чоруула-газын удурут талазы-биле эрежөк чутула дуражуганы мөөнөп алган. Ол байдалар шиптирлиг шавар халлаашканын чоруулар арганы Совет Армияга берген.

1942 чылдын ноябрь 19-та Мур-нуу-Барын болгаш Дон фронтун-нын, оң даартамында Сталинград фронтунун шериглери шавар хал-лаашкычче кирген. Совет шериглер шавар халлаашканын баштайгы хунеринде-ле 22 миңлик немец дивизияларын болгаш 160 тус-тус кезектери хүрээлээн, чылча шап-кан. Ийиш улуг бөдүктери ху-рээлэп, чылча шавар жижек шериг уран аргазыны практикасынга турбаан.

Болага тулчуушкун гитлерлиг Германияга уду тилелгенни чедип алырында дыка улуг ролду ойнаан. Совет Эвилелинин, оң Чепсектиг Күштерини күчүзү, улустун мораль-политиктиг чангыс эи, совет нийтисе болгаш күртө тургузугу-нун капиталисттик тургузугу аар-кышкыч кирген. Совет шериглериниң ийиш улуг делегейге оңа тодазы-биле илерээн. Оң-биле калы ол тулчуушкунулар фашисттик Гер-манияга эжелеттирген чурттарын уластарынын демиселин күштөлдө-ринге ийи болган болгаш фашис-тиг блоку кочкалып, эленеткен.

Дайынны бистин чуртувустан чер бугууга уду ойландыры ага-лаан. Бистин шеривистин маадыр-лыг чедикшикниер дайыннык эжелээн девискээринде совет па-триоттары демиселге сөрүк кийр-ген. Фронтун шериглерин болгаш тызыдан партизаннарын согушкуну-нага шылашпай, дайын барын күчкө аткаарлаар ужулга таварыш-кан.

Күрек чанынга тулчуушкунун дараазында совет шериглер Укра-инага, Белоруссияга, Прибалтикага, оон соонда Совет Эвилелинин кы-зыгаарынын даштынга тилелгелер-ин улаа-дараалаштыр чедип ап тур-ган.

Совет Армиянын маадырлыг де-мисели Берлин операциясынга кай-гамчыктыг тилелге-биле алдар-жаан. Делегей империализминин согушчу күжү турган гитлерлиг бугулар дүшкөн. Гитлерилерин авантюризм немец улуска аар-бер-гени таварыштырган делегейниң ийиш дайыннын үезинде Герма-ния 13 миллион кижизин оскун-тан.

Гитлерлиг Германияны ашкан тилелгенни чээрби чыл оон совет улус демдегелишпаан. Бистин Чеп-сектиг Күштеривис-биле улуг тил-елгенни чедип алырынга Польша шериг, Чехословак корпус, Югосла-виянын улусту-хосталга шерия ийишкеллиг кийришкенин утмаан. Дайыннык сөөлүг-че-чазында Фи-липпинг Германияга уду демиселге Румын болгаш болгар шериглер ба-за кийришкен. Франциянын, Алба-ниянын, Италиянын, Польшанын, Чехословакиянын, Норвегиянын, Грециянын партизаннары фашисттик аг-шериглерге уду база эрес-шү-лүгү демисешкен.

Фашисттик Германияны ашкан улуг тилелге бола совет солдат-тарын болгаш матростарын, стар-шиналарын болгаш офицерлерин, адмиралдарын болгаш генералдар-нын дайынчы мергежилниң бе-лини, немец-фашисттик шеригни уран аргазынан Совет Армиянын дайынчы уран аргазынын артык күштүгү көргүскөн.

Совет Эвилелинин хей национал-дыг улустарынын оолдар, кыстары-биле кады тыва улустун оолдар,

кыстары дайынга уду тулчууш-кунарга кийришкен.

Тывадан дайынга кийришкен аты-тыг, чадаг шериглер, танкистер маа-дырлыг болгаш эрес-дидим чоруун, дайынчы мергежилни көргүзүп, немец-фашисттик эжелекчилерге уду демиселге амы-тынын хайыраала-вайн кийришкеннөр. 69 тыва дайын-чылар орденин болгаш медальдар-биле шаңналып, эрес-дидим дайын-чы чоруун үнелеткен. Боргар чү-рек чок Бүрээдей, Донгүр-Кызыл, Лажы-Серен, Түметей, Самбуу, Шумов алышкылар, Кудявцевтер болгаш оон-даа еске хей-хей дайын-чыларын эрес-маадырлыг чоруу бистин аныктарымыска чырыткы-лыг үлөтөр-жижек болуп. Төрөөн чуртка кызыгаар чок бараан болу-рунче оларны сөрүк кийрер.

Тыванын ажылы чончары 40 муң дайынчы ааттарын, 10 самолёттар-ын, 5 эшелон чыгып хеп болчаш аш-кем аймаан фронтуга дуулаан. Оң нини түнели 60 миллион рубль ашкан.

Ычангаш тыва улус боттары-нын оолдар, кыстарынын фронтуга киргилгези-биле, Совет Армияга материалдыг дууламчымы-биле фа-шисттик Германияны ашкан совет улустун тилелгенни бодунун са-лышкымын кийрген. Бүгү совет улустар-биле тыва улустун найыра-лы кажангызында-даа артык бы-жыккан. Оң түнелениге тыва улус Совет Эвилелинин хей националдыг улустарынын улуг өг-бүдөзүна ден эргедик кижигү болган.

Улуг тилелгенни соонда эртен чээрби чылдарын дүргүзүндэ Со-вет Эвилели экономика, культу-ра болгаш чонун чагай чоруун эки-жидер талазы-биле бурунгаар улу-т базамы кылган. 1940 чылга де-нээрже бистин чуртувуста кан ээлидирлери 5 катан, нефть ты-выжы 7 катан, хөмүр даш тыныжы 3,5 катан хей кылдыр ескени ону херечилен турар. Эртемни болгаш техниканын чедикшикниге үндө-лөш, космосче оруку бистин чур-тувус делегейге бир дугаарында ажиткан.

Ам бистин партияныс совет улус-туу — маадыр улустун, тилелчи улустун куженишкенин тайбын тургузушкунче, коммунизм тургу-зушкунун калбартырын деле-гейге төгүтүп улуг ужу-дузалап

соруугаларын шиптирлээринче улаандырып турар.

Бистин чурттуг ажылы чонча-ры, Чепсектиг Күштерини дайынчы-лары СЭКП-нин ленинчи чыгыне шугумун изин-биле дөткүп турар. Партиянын Топ Комитетинин эр-теген чылдын октябрь, ноябрь бол-гаш бо чылдын март Пленумнары-нын шиптирлерин бүгү улус чангыс эп-сеткил-биле чүүдүзү-нүп турар.

Социалисттик Ала-чурту камга-лаар мдыктыг хүдээлени партия болгаш совет улус Чепсектиг Күш-терге илгезер. Улуг тилелгенни хүнүндэ боттарынын чедикшикни-рин рапортташыаан. Төрөөн чүрт-түп чепсектиг камгалакчылары бо-тарына оонашкан соруугаларын алдары-биле күсседир дээрин Коммунисттик партияга, совет улус-ка дагыраагып турар.

Н. ПАЛАМАРЧУК,
С. ДУПЛЯНИН.

ЧУРУКТА: тыва эки-турачыларнын командири капитан Т. Б. Кечил-оолдун даңгыраак хүлээп ап турары.

Амы-тынны камгалавышаан

Гитлержи эжелекчилер бистин Ала-чур-тувусе хаалап кирген хүнде 17 харлыг турган мен. Фельдмар-шукер шолозынын ушку курузуга өөрөнп турган үем чүе. Ачам өлүп калган, азам орундай тура ала-бас удуз азыг. Ынчалза-даа бүгү киж-лер араатаным эжелекчилерге уду к-дуралуп унуп турда, канчал олуртунар боор. Муруну-Урадын шериг округуна санктар ротаанын кирип алгаш, медицина сестразы-нын хүдээлгезин күсседип эгезилин ол.

1942 чылдын декабрыда өөрүм уруглар-биле дайынны база бир эң дошкун чери — Сталинград фронтунууга барган бис.

Анаа кым-даа киж ийи дымжы шуут утупкан турган. Ол хунерин ам, каян 20 ажыг чылдар эрте бергенде, безин сактырга коргунчү.

Сталинград фронтунууга балыланганнар хей турган. Частым турган снарядтар ара-зында оларны чүктөп, сөөртүп, госпитальга чедирип, эмнеп турган мен. Чамдыкта чүг-лө тынны кижилерни чүктөп алгаш чоруу олурда өлүп каарга, харааданчынын чүү дээр! 1943 чылдын февралыда Сталинградты хостаан.

Хоорай хосталган соонда дерзин гитлер-жилерин кудумчулар чагылаарында азып дүргени халааншакан ажылырын, чүг-лө ежи-биле сөөгү аркан, аштаан бистин эш-өөрүстү, ала-нелерин, ыглан-сыктаан

чаш уругларын, урелген, өртөпн хуюкта-ган бажынарны көргө, чүдөдөн артык кор-гунчү болган.

Дайынга өлгөн кижилерини документи-лерин чымар, оларны оруншудар дугайында дужаал алгаш, элээн үр үе иштинде ол та-лазы-биле ажаллаан бис.

Мени 1943 чылдын күзүнууде Калинин фронтунууге чоруткан. Витебский хоста-нымыс соонда, мени улуг наздылгардан тургузуган тулуг батальонуун шипч-ткен. Урелген көвүргүлери, оруктары кы-лып, Литваны, Латвияны, Польшаны, Чо-ен-Пруссияны эртекш, Германияга чедир ол узун орукут чадаг эркен бис.

Тилелге хүнүндэ бистин батальонувус Германиянын Данциг хоорайынга турган. Ол өөрүшкүлүг хүнде бодунун ам-даа ди-риг, дайынчы өөрүм: майор Масленников, эми албанынын капитан Рекордатов, майор Мухин, капитан Островская, биче сержант Зиганшина, капитан Конотков, улуг лейтенант Бахтин, сержант Маленов олар-биле болгаш еске-даа бүгү өөрүм-биле байырлаан бис.

Ам бо хунерде Кызылдын уруглар по-лицикниязында аас-кежикти чедирген, чонун кады дээр бараан болуп, ажал-дал турар мен.

Н. ПОЛОНСКАЯ.

ТИЛЭЭР БИС ДЕП ДАҢГЫРАГЛААШ,

ЧУРУКТА: тыва эки-турачыларнын командири капитан Т. Б. Кечил-оолдун даңгыраак хүлээп ап турары.

Ала-чуртувус Совет Эвилелинне халдаан герман фа-шизмин чылча шаварынга ийишкеллиг кийриг үлү-хуу менээ таварышкан. Фронтуге бис, оң бир эки-тура-чы тыва оолдар, бир угда чоруткан бис. Араттын рево-люстү шеринге албанын эртерип, дары чылын шагда-ла чытап каапкан, танкыны башкарып билер эрлер-де болгай бис.

Ала көрбөн черлерин көрүп, не ишпээн кара сугну ийиш, демир орукут бир вагоунга кады хал олурду-вус. Чангыс-ла чугаа, изиг күзөл — дайын-биле салба бержир, ону хайыра, көзгөткөк чыгып турар. Ол дуга-ны чугаалажып, баштаатчып, каттыжып, төрөөн Тываымыс индин-сырынны ирларын ыраажып чо-рдувус.

Горкий хоорайга кыска хуусаалыг шериг өрөдөй-лээн эркен бис. Анаа амгы дайынга кийришкенин нарын аргаларын немей өөрөнп ап, практиктиг белеткелди эртекш, Кызыл Шеригин дайынчыларында мырнай ылгалбас апардымыс «Т-34» танкы — мээң чаз өнүк-күм тыпты берген, ол дээрже, азам-танкистер — өм-пажыг командири улуг лейтенант Михаил Шашин, ра-диз — көк баштыг сибирж Иван Парфенов, боо окта-чымы — Петро Колбаса, көнүс-ле чалыч-чаш амытан!

Украина фронтунууга киргеш, Киев кавызынга такт полкузунга каттышкан бис. Командир бистин сорулга-мысты айткан:

— Мурунууа дуу суурун азы — Кара Даш. Дүне чоокшулап алгаш, чырык-биле дөңгө-ле чаза булгап ки-

рер. Бистин шериглеривистин бурунгаарлаарыга чуту-ла чер ол-дур.

Дун тономс чүе-биле домей-ле. Уйгу-даа келбес. Танкымын көрүп бодум шугушуну башып турумда, «Атакаж!» деп команда үнгөн. Мээң танкым үзүктөл чокка боовалышаан, шыдаар-ла шаа-биле дүргөн чоруу олурган. Хенертен мурунууа оңгар көстү хопун келди. Дорт-ла тутканы дээр кире. Тутсууда-ла ор мен. Эрте хо-на бердинис. Дайынны бир от токтазын ында-ла чуу-ра бастырып кадымыс оң.

Суурга кирип келген бис. Хостаткан чонун өөрүш-кү-маннары-даа аажок. Бир кырган калай мээң мойну-мда астыныпкан, дерлиг арнымын ошкан-чытаан, амы-раан тур. Бичин уруг сүт эккээрже, менче сунгаш, тө-рөөн огул дег, эрге-кассы чугаалады:

— Иживит, огулм, иживит, төрөмн!

Украинанын хей-хей суурларын хостарынга кийриш-ти. Оларнын аразында бистин экипачымыста Петрунуң төрөөн сууру база бар. Оон ала-нелениге ужурашкан, а оон урбанын немештер Германияже суруп алгаш барган чегерин чеккен.

Рыжанынга суур чанынга бир халапка таварышкан бис. Бистин шериглеривис тур аткаараан. Немештерин ийи танк-биле доктадып турган. Өөрүсү ырай бээрже, соончо да бээривиске, танкымыс казып каан онгарга дүжө берген. Немештер үгел-ле келдилер.

— Танкыдан уер. Дайынны чоокшулаптайн. он-гарын кире казар! — деп дужааган, командир баштай-ла ууң каан.

Анаа ок дэпти. Ам мен команданын хүлээп алгаш: — Дужаалды күсседир! — дидим.

Ийи киж немештер-биле атылажып, бир киж он-гарын кире казып тургаш, ушутуң алгаш, калчаараан фашистерин буза булгап үе берген бис.

Муруну Буг хемини эринге келди. Немештер ол чаркыт канчаар-даа аажок быжылап алкан. Көвү-ргүлери урен каапкан. Салдап кечер дээрже, артилле-рия аткан, самолёттар бомбалаш турар, улаар-даа эң чок. Танк полкузунун командири дайынны кажарлаар деп шиптирлэп алган. Берге, айымалы-даа бола, Тө-рөөн чуртка херек болганда, мен танкымын бир дуга-рында-ла хемче угадкан мен.

Ол үени ам сактырг берге. Сагыш-сеткил дойлу-п-хайныгып келир. Шериг кезээни командадалы мынчаар бижээндир: «1944 чылдын март 13-те Муруну Буг хем-ин эжидирип кечип турда, биче лейтенант Чургуй-оол Хомушкү бодуну машинасыны Муруну Буг хемини ба-рыш талакы эринче дүргөн үндүргөш, дораан тулчүп киргеш, дайыннын чадаг шерин алды километр чер-нин ыраада сывырып тургаш, 25 дайын шериглерин салба бастырып дүргөн, ийи хол пүлөмөдүн, бир ми-нометту ууттааган...»

Ол тулчуушкун дээр менээ Совет Эвилелинин Маа-дыры деп атты тыыскаан чүе. Кызыл туткүг Умань дивизиянын составына мен дайынны Төрөн чурт-тан ундур сывырг

